

ИСТОРИЧЕСКИ И СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА УРЕДБАТА НА ПРИПОЗНАВАНЕТО В РИМСКОТО ПРАВО, В ГЕРМАНСКИЯ ГРАЖДАНСКИ ЗАКОННИК И В СЕМЕЙНИЯ КОДЕКС НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ

гл. ас. Анна Чолакова*

В българското семейно право припознаването е уредено като извънсъдебен / доброволен способ за установяване на произход – както на бащинство, така и на майчинство. То се извършва по административен ред чрез заявление, подадено до длъжностното лице по гражданско състояние. На практика се използва предимно за установяване на извънбрачен произход от бащата. Широкото приложение на припознаването в съвременното общество засилва и научния интерес към този правен институт. Предмет на настоящата работа са историческите корени на припознаването в Римското право и неговата уредба в две от съвременните европейски законодателства – германското и руското.

1. Припознаването в римското право.

Отношенията между родители и деца в римското право са тясно свързани с института на *patria potestas* – фамилната /родителска/ власт на домовладелеца върху низходящите. Такава власт в Древния Рим се установява по няколко начина¹: 1. по силата на раждане от законен брак /във връзка с което е създадена презумпцията за бащинство/. 2. Чрез осиновяване, което бива два вида – *adrogatio* – осиновяване на неподвластен и *adoptio* – осиновяване на подвластен; 3. Чрез *legitimatio* - узаконяване на деца, родени извън брак. Този способ е познат на предюстиниановото и Юстиниановото право и се допуска

*Анна Чолакова е родена през 1972г. През 1995г. завършва специалност „Право” в СУ „Св. Климент Охридски”. От 2001г. е асистент по гражданско, семейно и вещно право в Центъра по юридически науки при Бургаски свободен университет. Автор е на различни статии в областта на вещното и семейно право.

¹ Андреев, М. Римско частно право, БАН, 1992г., стр.197.

спрямо *liberi naturales* – естествени деца², т.е. деца, родени от конкубинат – трайно съжителство между мъж и жена без намерение за встъпване в брак. Чрез *legitimatio* родените извън брак деца придобиват качеството на законни.³ Постепенно се установяват три различни способа за узаконяване: а./ чрез последващ брак между родителите, които са живели в конкубинат; б./ чрез рескрипт на императора, когато първият способ е невъзможен и в./узаконяване на незаконното дете, като бъде направено член на градския сенат /курия/ или оженването му за такъв. Съдейки от посочените признаци на *legitimatio* и от факта, че и у нас след Освобождението е било уредено *узаконяването* на деца, родени извън брак, паралелно с припознаването /вж. *Закон за припознаване на незаконнородените деца, за узаконението им и за осиновяването*/, можем да заключим, че способът за установяване на *patria potestas*, известен като *legitimatio*, не е прототип на припознаването в римското право.

Познава ли римското право друг способ за установяване на родителска власт, който да се свърже с припознаването? В цитираните по-горе източници се споменава съвсем бегло⁴, че съпругът, посочен за баща на детето по силата на презумпцията за бащинство, е имал право да признае новороденото в законен брак за свое или да откаже да го признае. Ако се търси връзка с познатите днес на българското законодателство институти, такова признаване, респ. непризнаване повече наподобява на възможността за оспорване на установеното чрез презумпция бащинство, отколкото на обекта на настоящото изследване – припознаването⁵.

Разглеждайки фамилната власт на домовладелеца, Дженаро Франчози описва правото на бащата да признае децата си⁶. Според автора, пряко или косвено за това говорят различни източници. *Ius tollendi* – от глагола *tollo* – вдигам, представлява много древен обичай: новороденото било слагано на земята в краката на *pater*, който, вдигайки го на ръце, изразявал признание за бащинство и се съгласявал детето да стане член на фамилията. Според Франчози,

² Новицки – Перетерски, Римское частное право, стр.118.

³ Андреев, М., пак там, стр.200.

⁴ Виж Андреев, стр.198.

⁵ Виж чл.62, ал.2 от СК, който урежда правото на бащата, посочен от презумпцията по чл.61 СК, да оспори по исков ред своето „брачно” бащинство. Тези правила се прилагат в случаите на брачен произход на детето.

⁶ Франчози, Дж. Институционный курс римского права, Москва, 2004, стр.132.

съществуването на този ритуал ни кара да мислим, че *patria potestas* се установява не само при раждане от законен брак, а с формалното и тържествено признание от страна на бащата – *pater*. Така описаните признаци на *ius tollendi* разкриват съществени сходства с припознаването, уредено днес от нашето право: то се извършва от бащата, представлява едностранно признание за бащинство и съгласие с настъпването на съответните последици, което се извършва по определен ред – публично чрез обичайно установени фактически действия. Ето защо, можем да се приеме, че именно *ius tollendi* се явява прототипът на припознаването в римското право.

Обратната страна на правото да се признае детето – *ius tollendi* е правото то да се изхвърли – *ius exponendi* – от глагола *expono* – излагам на показ, подхвърлям. По времето на император Константин този, който го извърши, е бил лишаван от бащина власт, а подхвърлянето на дете е било обявено за престъпление.

2. Припознаването по ГГЗ.

Германският граждански законник - ГГЗ, приет на 18 август 1896г., в сила от 1 януари 1900г. урежда припознаването – *Anerkennung* - в Книга четвърта – семейно право, глава втора – Произход, подглава втора – Извънбрачен произход */Nichteheliche Abstammung/*. Цялата подглава от §1600a до §1600m включително, е добавена към законника на 19.08.1969г. В уредбата на института по ГГЗ се наблюдават редица особености, които го отличават от припознаването по нашето законодателство.

На първо място, припознаване по ГГЗ може да извърши само бащата, ако детето е родено извън брак.⁷ За сравнение, българският Семейен кодекс допуска припознаване да се извърши от всеки родител – както от баща, така и от майка.

За припознаването е необходимо „съгласието” на детето, което трябва да се заяви на припознаващия или на длъжностното лице по гражданско състояние. Ако детето е недееспособно, съгласие дава законният му представител. За настъпването на правните последици е необходимо волеизявлението на припознавания, от което следва, че то е елемент на фактическия състав на припознаването. Освен това, изискуемото „съгласие” на детето придава на припознаването според

⁷ Виж заглавието на §1600a – Установяване на бащинство с припознаване....

германското право двустранен характер, което е още една отличителна особеност в сравнение с припознаването по нашето право, което е едностранен личен акт на припознаващия и освен него други правни субекти не правят волеизявление.

Друга отличителна особеност на припознаването по ГГЗ е в начина на неговото извършване. Волеизявлението на припознаващия, както и съгласието на припознавания, не могат да се извършват чрез пълномощник⁸. И двете волеизявления трябва да се извършат лично. Ако припознаваният е с ограничена дееспособност, към неговото съгласие, дадено лично, следва да се добави и съгласието на лицето, оказващо попечителско съдействие. Само в случаите на пълна недееспособност на припознавания не се изисква неговото лично съгласие, а на неговия законен представител. За сравнение следва да се отбележи, че СК на РБ също предвижда припознаването да се извърши „лично” /виж чл.65, ал.1 от СК/. При тълкуването на посочената разпоредба обаче в теорията се срещат мнения, че това не означава, че волеизявлението не може да се прави чрез пълномощник, а следва да се разбира в смисъл, че психологическите мотиви и подбуди за извършване на припознаването са лични.

Формата на припознаване също се отличава от предвидената в българското законодателство. Съдържанието на изявлението за припознаване и съгласието на детето с него трябва да бъдат нотариално удостоверени, след което се подават до длъжностното лице по гражданско състояние /§1600e от ГГЗ/. Това правило е сходно с уредбата на единия от начините за извършване на припознаване у нас – чрез декларация на припознаващия с нотариално заверен подпис, подадена до длъжностното лице по гражданско състояние /виж чл.65, ал.1, изр.първо, втора хипотеза от СК/. В останалите случаи по нашия закон заявленията не се заверяват нотариално, а вместо това се извършват от припознаващия лично пред длъжностното лице по гражданското състояние.

Съгласно ГГЗ, право на оспорване е предвидено за мъжа, който е признал бащинството, за майката на припознатото дете и за припознатото дете, а също и за родителите на припознатия баща, ако последният е починал до една година откакто припознаването е станало валидно и същият не го е оспорил. От логическото тълкуване

⁸ В този смисъл е изричното заглавие на §1600d от ГГЗ: „Чисто личен характер на припознаването и съгласието”.

на разпоредбите за припознаването в ГГЗ може да се направи изводът, че понятието „оспорване” в ГГЗ има по-широк смисъл в сравнение с използваното в нашия СК. Това понятие се свързва и с унищожаваността на припознаването. СК на РБ урежда два различни способа за атакуване на припознаване – оспорване и унищожаване. При тях основанията, редът и легитимираните лица са различни. При съпоставката на двете нормативни уредби, се вижда, че оспорването, предвидено за припознатото дете след извършване на припознаването по СК на РБ, в ГГЗ е заменено с предварително изискуемото съгласие на детето. То е част от процедурата на самото припознаване по ГГЗ и се явява елемент от неговия фактическия състав.

Подобно на българското законодателство, в ГГЗ няма изискване да се припознава само собствено дете. Това е така, т.к. припознаването е уредено като доброволен извънсъдебен способ за установяване на произход. В така уредената процедура не се извършва проверка за истинност на произхода от компетентен орган. Ето защо, не е възможно да се предвиди законово ограничение за припознаване само на собствено дете.

И по ГГЗ, както и според нашето право, е допустимо припознаване на заченото дете и не се допуска условно или срочно припознаване. За последното е предвиден изричен текст в законника.

3. Припознаване по СК на РФ.

Семейният Кодекс на Руската Федерация – СК на РФ урежда различни способы за установяване на произход – извънсъдебни, към които се отнася и презумпцията за бащинство, и съдебни; такива за установяване произход от майката, съответно от бащата. */Раздел IV, глава 10 от СК на РФ/*. Терминът „припознаване” в кодекса не се среща. Най-близък до припознаването по нашето право, но с редица особености, е извънсъдебният способ, уреден в чл.48, т.3 от СК на РФ, познат в литературата като „доброволно установяване на бащинство”. В СК на РФ са уредени основните положения на този институт, а във Федералния закон за актовете за гражданско състояние, чл.48-57, е уредена процедурата пред органите за гражданско състояние.

Съгласно чл.48, т.3 от СК на РФ, доброволното установяване на бащинство се извършва чрез „съвместно” заявление пред органите по гражданско състояние, извършено от бащата и майката, след

раждането на детето. В заявлението трябва да фигурират две отделни волеизявления: първото е признание на бащинството, извършено от бащата и второто - съгласие с това признание от страна на майката. По изключение, когато подаването на заявлението след раждането на детето ще бъде невъзможно или затруднително, се допуска то да бъде подадено преди това, по време на бременността на майката. В тези случаи вписването на родителите в акта за раждане се извършва след раждането на детето. Ето защо, подаденото заявление може да бъде оттеглено от бащата или от майката по всяко време до вписването на бащинството в регистрите за гражданско състояние. Подобно на уредбата в Германия и за разлика от тази у нас, в Русия доброволното установяване на бащинство може да извършва само бащата. Самото заявление по СК на РФ трябва да включва две отделни волеизявления – на бащата и на майката. Водещо е първото, но без второто правният акт няма да бъде довършен, следователно няма да се признае от закона за годно доброволно установяване на бащинство. Ето защо, способът, наречен във федералното законодателство на Русия доброволно установяване на бащинство може да се определи като „съвместен” правен акт на двамата родители. Въпреки че се казва „съгласие” на майката, двете волеизявления не би следвало да се разглеждат като „насрещни”. Те са еднопосочни, защото са еднакви по съдържание – насочени са към установяване бащинството на мъжа, направил изявление в заявлението, и към правните последици от произхода. Главното, водещото изявление е на бащата. Ако то отсъства, за майката остава единствено съдебният способ за установяване на бащинство. Т.е. доброволният способ става невъзможен и майката може да прибегне към друг – съдебен способ за установяване на произход. И тук, както и у нас, както и в Германия, припознаването е доброволен акт, зависещ от свободната воля на бащата /в България – и от майката/.

Само по изключение, при изчерпателно посочени в СК на РФ предпоставки, припознаване се допуска въз основа на заявление, подадено само от бащата. Това е възможно, когато: майката на детето е починала, майката е с отнета по съдебен ред дееспособност, лишена е от родителски права или е невъзможно да се установи нейното местонахождение. С цел да се избегне злоупотреба с правата и интересите на детето в горните случаи е предвидено заявлението да се

съпровожда със съгласие на органите по настойничеството, а при техен отказ - с разрешение от съда.

Когато припознаваното дете е навършило пълнолетие – 18г., е добавено императивно изискване и за неговото съгласие /чл.48, т.4 от СК на РФ/. Без това съгласие не може да се установява бащинство чрез разглеждания способ. Когато детето е недееспособно, се изисква съгласието на настойника или на органа по настойничеството и попечителството. Когато детето е под възрастта на пълнолетието, то не участва с волеизявление в процедурата по доброволно установяване на бащинство. В това отношение, германският и българският законодател прилагат принципно различен подход.

Бащинството, вписано в актовете за гражданско състояние въз основа на доброволно признаване, може да се оспорва по съдебен ред. Съгласно чл.52, ал.2 от Кодекса на РФ обаче, съдът няма право да удовлетвори искане за оспорване, ако установи, че на лицето, признало доброволно своето бащинство, му е било известно към момента на признаването, че не е биологичен баща на признатото дете. От тази разпоредба следва изводът, че както във всички разгледани нормативни уредби до сега, е допустимо припознаване на несобствено дете.

Заключение

Разгледаните в настоящата разработка правни режими на припознаването значително се отличават от уредбата на института по СК на РБ. Наблюдават се както принципни различия, така и обусловените от тях разлики в процедурата. Това дава повод в друга разработка да се направи анализ на българското законодателство и да се дискутира въпроса за необходимостта от законодателни промени.

РЕЗЮМЕ

Статья рассматривает основные положения регламентации признания отцовства внебрачных детей в несудебном порядке, начиная с Древнего Римского права. Основные пункты правовой регламентации по Германскому Гражданскому Законнику и по Семейному кодексу Российской Федерации рассмотрены в порядке сравнения с болгарским законодательством.

SUMMARY

The article aims to reveal the origin of the affiliation in the Roman civil law and the main legal points in the German Civil code and in the Family Code of the Russian federation making a comparison between them and the legal regulation in the Family Code of the Republic of Bulgaria.